

Bevezető gondolatok

A magyarországi keresztyénség, ezen belül az MRE is átfogóan keresi azokat a missziói módszereket és lehetőségeket, amely kereteken belül a hazai cigánymisszió kontextualizált teológiai keretek között, a hazai *cigánysággal együtt, a cigányságért* végezhető.¹ Szándékoltan használ-

Balogh Róbert

A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ CIGÁNYSZOLGÁLATÁNAK SZOLGÁLATI KÜLDETÉSE, GYAKORLAT ÉS TÁRSADALMI FELELŐSSÉGE

1 E ponton szükséges egy 1890-es újságcikk részletét beillesztenünk, mely egy katolikus pap tollából született a 19. század végén. Miközben azt gondolnánk, hogy teljesen újkeletű problémákkal állunk szemben, álljon itt egy idézet a Szekszárd Vidéke című lapban megjelent írásból: „Ugy érteném én a cigánymissziót, mint a hogy egy Űrge Ignác vagy Zimmermann atyánk fia fogja fel a maga missionáriusi hivatását. Közéjük menni s azzal a szeretettel, a mely hosszútűrő, kegyes, a mely magát elkészeríteni nem engedi, azzal az apostoli buzgósággal, a melylyel egy Zimmermann a szerencsenek kunyhójában, patkányok, krokodilok, kígyók által el nem rettentve több éveket oktatni, tanítani az oláh-cigányok sátoraiában, a teknővájók földalatti putrijaiban, oktatni, tanítani, mondom, hirdetni az örökérvényű igét, hogy „a ki nem dolgozik, nem méltó rá hogy egyék;” hogy: „itt az ideje, hogy mint nappal ékesen járjunk; hogy: „a ki oroz vala, többé ne orozzon, hanem munkálkodjék hasznosan hogy: stb. stb. ki tudná egy rövid hírlapi cikk keretében felsorolni mindazokat a magasztos tanokat, a melyek hittal befogadva, még a cigányokból is jó keresztyéneket formálnának. „Az Isten a kövekből is teremthet fiaikat Abrahámnak” mondja keresztelő sz. János az adventi evangéliumban. Tán ezek az Isten teremtsései, a cigányok sem keményebb anyag, mint a puszták kövei! De hát: „Mi módon higgyenek abban, a ki felől nem hallanak? Mi módon hallának pedig prédikáló nélkül? Mi módon prédikálnak pedig, ha nem küldetnek?” (Római levél 10. r. 14–15. v.)

Atyámfiai! Szép dolog, láttam is egy képtárban mint műremeket, midőn egy szent (neve nem jut eszembe,) a halaknak prédikálja a vízparton az evangéliumot; de hát a cigány ott sem hallhatja, mert „a cigány nem hal a vízbe.” Szép dolog az az engedelmisség, midőn az urnak egy szolgálója oly nagy készséggel teljesíti a szentséges atya parancsát: „Perge ad porcos.” Tán még szebb volna, ha az ő utódai ugyan-e parancs folytán elmennének ama karavánhoz is, hol „Leghátul kőcsmadzagon pedig egy lopott malacz hetvenkedik.”

juk ezt a terminológiát, hiszen ahhoz, hogy a hazai cigányság helyzetét és a velük együtt és értük végzett missziót adekvát módon tudjuk értelmezni, ahhoz elengedhetetlenül szükséges, hogy a megfelelő teológiai távolságtartással és hozzáállással tegyük fel kérdéseinket, és keressünk is rá válaszokat. Módszertani szempontból ehhez mindenképpen szükséges először feltárni a Kárpát-medencei cigányság romológiai kontextusát, hiszen enélkül nem érthetnénk meg azt a társadalmi közeget, amelyben a cigány emberek élnek, s amelyben jelen van egyházunk is. Teológiai és missziológiai szempontból pedig a *missio Dei* és a *mission from the margins* által felvázolt teológiai kereteket tekintjük irányadónak, mivel e keretek között látjuk leginkább megvalósulni a fent említett kriteriumokat. Természetesen tanulmányunk e tekintetben megmutatkozó limitációit ismerve nem vállalkozhatunk a kérdések és hozzájuk kapcsolódó alkérdések részletes szakmai bemutatására, azonban igyekszünk egy átfogó képet adni a cigánymisszió komplexitásáról, illetve rámutatni egyházunk e területen megmutatkozó missziói felelősségére és lehetőségeire is.

A cigánymisszió romológiai keretei

A Magyarországi Református Egyház és a hazai cigányság kapcsolata tulajdonképpen egyidős egyházunkkal. Elegendő, ha csak a Debreceni Zsinatra gondolunk, ahol már külön kitérnek a cigány gyermekek megkeresztelésének kérdéseire is.²

A cigánymisszió,³ egyáltalában a hazai cigányság szociológiai, történeti megközelítése, mindezek értelmezése meglehetősen komplex, így ezeket a kérdéseket nem értelmezhetjük az egyszerű evidenciák szintjén. Mondhatjuk ezt azért is, mert a cigányság

De félre a tréfával! Az a keresztyén egyház, a melyhez ama szerencsétlen néptörzs legtöbbje névleg tartozik, gondolhatna már egy kicsit ezen ő hiveivel. Bizony, Istennek tetsző dolgot cselekednék, ha szerveznék a cigánymissziót. Akkor mondjuk, hogy mind hiába, ha már megtettük a próbát, még pedig úgy a hogy Kínában vagy Afrikában egy sötétségben ülő néphez szokás megvinni a keresztyén vallás világosságát.” *Czigány missio, Szekszárd Vidéke*, X. évfolyam, 1890. január 4., 1–2.

2 Ld. ennek kapcsán LANDAUER Attila (szerk.): *A Kárpát-medencei cigányság és a keresztyén egyházak kapcsolatának forrásai (1567–1953)*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan, 2016, 65kk. Külön megfontolásra érdemesnek tartom e kötet 17–18. oldalán szereplő részeket, ahol a szerző kifejti, hogy a kérdés nemcsak a magyarországi reformátusok között, hanem a néhány évvel korábban, a francia hugenották által megszövegezett hasonló témájú írásban is megjelent. Már a debreceni zsinat által felvetett teológiai kérdések mögött is valójában romológiai és szociális kérdések állhattak. Mondhatjuk ezt azért is, mert a vándorcigányok körében sajnálatos módon jellemző volt, hogy a gyermekeiket több helyen is megkereszteltették, ezzel is kihasználva a „komatál” szociális kapaszkodóit. Vagyis már a 16. század második felében szembesülnünk kellett azzal a problémával, hogy alapvetően szociális kérdésekkel állt szemben az egyház, amelyre válaszokat kellett találnia. A nevezett kötetben bőszégesen talál rá forrásokat az olvasó.

3 A cigánymisszió szót szándékosan egybe írva használom, ezzel is kifejezve, hogy a cigánymisszió az Egyház lényegéhez tartozó misszióknak is a része, amely az egyház lényegi tulajdonsága, attól elidegeníthetetlen. Valamint azt is kifejti, hogy a cigánymisszió nemcsak a *cigányokért* végzett missziót jelenti, hanem a *cigányokkal együtt végzett* missziót, amely által Jézus Krisztus a teljes Egyházat megújulásra hívja.

nem vizsgálható egységes, szociológiai értelemben vett csoportként, sem pedig egységes történeti háttérrel rendelkező csoportként.⁴

Alapvetően az anyanyelv szerint történő klasszifikációt használja a romológiai tudomány a cigányság szociológiai összetételének leírására, úgy, mint romungró, beás és oláh-cigány, ám a három főcsoporton belül még különböző alcsoportokat is megkülönböztethetünk.⁵ Az alábbiakban a három legnépesebb cigány főcsoportot mutatjuk be.

Oláhcigányok

Az oláhcigányok a magyarországi cigányság egyik legnagyobb és kulturálisan legmarkánsabb főcsoportját alkotják. Az oláhcigány közösségek nagyobb hullámokban a 17–18. századtól kezdve érkeztek Magyarországra, s lassú bevándorlásuk egészen a huszadik század elejéig tartott. A „legtípusabb” cigány főcsoportnak egyértelműen az oláhcigányokat tekinthetjük, hiszen alapvetően a romani nyelv valamelyik dialektusát beszélik, a legtöbb esetben anyanyelvként, vagy éppen kettős anyanyelvűként. Alapvetően elmondható, hogy öltözködésükben és belső szigorú szabályaikban is igyekeznek kultúrájuk felmutatására.⁶ Történetileg fémmegmunkálással (pl. üstfoltozás, rézművesség), (ló)kereskedelemmel és zenéléssel foglalkoztak, mely foglalkozási hagyományokat őriznek a tipikusan az oláhcigányokhoz köthető családnevek is (pl. Kolompár, Rézműves stb.).⁷ Nyelvjárásaik alapján az alábbi alcsoportokra bontható a hazai oláhcigány lakosság.

Lovári: A legnagyobb lélekszámú dialektus. Elterjedése: Dunántúl, Duna–Tisza köze, Budapest és agglomerációja.

Másári: A második legnagyobb csoport. Elterjedése: Gyöngyös és környéke, Pest és Heves megye, valamint Hajdú-Bihar és Békés megye.

4 Ennek kapcsán ld. pl. KÁLLAI Ernő: *Cigány csoportok Európában és Magyarországon*, in ORSÓS Anna (szerk.): *A Romológia Alapjai*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 2015, 19–48.

5 Hasonlóan vélekedett már ERDŐS Kamill: *A magyarországi cigányság, Néprajzi Közlemények*, 3. évfolyam, 1958/1–2, 152–173. A főcsoportok és alcsoportok, valamint a nyelvhasználati kérdések részletes kifejtéséhez ld. KEMÉNY István: *A magyarországi romák*, Budapest, Press Publica, 2000, 25kk.

6 Mára már klasszikussá érett a kulturális antropológia módszertana felől közelítő munkája M. S. Stewartnak, aki maga is az oláhcigányok között élve írta meg munkáját, kiválóan bemutatva az oláhcigány kultúrát és szokásokat primer módon. Ld. STEWART, M. S.: *Daltestvérek. Az oláhcigány identitás és közösség tovább élése a szocialista Magyarországon*, ford. SAJÓ Tamás – VARGYAS Gábor – SZARVAS Zsuzsa, Budapest, T-Twins Kiadó – MTA Szociológiai Intézet – Max Weber Alapítvány, 1994, 101kk.

7 Rendkívül fontosnak tartjuk megjegyezni ezen a ponton, hogy csak és kizárólag a családnevek alapján nem lehet egyértelműen beazonosítani azt, hogy egy-egy ember vagy család melyik cigány főcsoporthoz tartozik, hiszen előfordult olyan is a magyar történelem során, hogy egy romungro cigányt neveztek a foglalkozása alapján Kolompárnak. Azonban a klasszikus ciganológiai klasszifikációhoz tartva magunkat, így igyekszünk deskriptív módon eljárni e kérdéskörben is. A problémakörhöz ld. NAGY Pál: *Beás cigányok a Kárpát-medencében, (Historikus metszetek a 18-19. századból)*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, *Gypsy Studies / Cigány Tanulmányok* 43, 2019, 32–33.

Kelderások, colárok, drizárok: Kisebb, de kulturálisan jól elkülöníthető csoportok.

Cerhárok, csurárok, gurvárok: Olyan csoportok, amelyek etnikai önmegnevezésük szerint oláh cigányok, de nyelvészeti értelemben nem minden esetben sorolhatók egyértelműen a cigány dialektusok közé.⁸

Beások

A feltárt és rendelkezésre álló történeti kutatások források a román fejedelemségekhez és a Balkánhoz kötik a beás cigányok eredetét, ahol olyan cigány közösségek éltek, amelyek faeszközök készítéséből tartották fenn magukat. Fontos megjegyeznünk, hogy ezek a famunkás csoportok nemcsak Romániában, hanem Horvátország, Szerbia és Bulgária területén is jelentős számban megtalálhatók. A Kárpát-medencébe való érkezésük több hullámban történt, főként a 18–19. század folyamán. A magyarországi cigányság alcsoportjait áttekintő források szerint a beások a hazai cigányság három nagy csoportjának egyikét alkotják, és nyelvük alapján különülnek el a romungróktól és az oláh cigányoktól.⁹

A beás főcsoport sem tekinthető nyelvi értelemben homogén csoportnak, egy archaikus, nyelvújítás előtti román dialektust beszél, és nagy számban a Dél-Dunántúlon élnek, és alapvetően famegmunkálással (teknővájás, kanálkészítés, orsócsinálás) foglalkoztak történetileg, amit a családnevek is őriznek (pl. Kalányos, Nyerlucz, Orsós stb). Azonban, mint arra már a meglehetősen korai ciganológiával foglalkozó szakirodalom is rámutat, „aranyásznak” is nevezték magukat, hiszen időszakosan aranymosással is foglalkoztak a famegmunkálás mellett, vagyis nem tekinthetünk a beás főcsoportra sem (mint ahogyan egyik főcsoportra sem) leegyszerűsítő értelmezéssel.¹⁰

A magyarországi beások nem alkotnak egységes nyelvi tömböt. A hazai romológia három fő nyelvjárási csoportot különít el, amelyek a román nyelv különböző területi változatait konzerválták:

Árgyelánok: A legnépesebb csoport, nevük az Ardeal (Erdély) szóból származik. Főként Somogy, Tolna és Baranya megyékben élnek.

Muncsánok: Elsősorban Baranya megye déli részén (pl. Alsószentmárton) találhatók; nyelvük a bánáti román nyelvjárással mutat rokonságot.

Ticsánok: A legkisebb csoport, a Tisza mentén (Füzesabony környékén) telepedtek le, és a körösvidéki román nyelvjárást beszélik.¹¹

8 Ld. még BARNÁ GÁBOR (szerk.): *Cigány Néprajzi Tanulmányok*, 1. kötet, *Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században*, Salgótarján, Mikszáth Kiadó, 1993, 29 kk.

9 Részletesebben ld. LANDAUER ATTILA: Adalékok a beás cigányság korai történetéhez, in Uő. – NAGY PÁL: *Írások a magyarországi beásokról*, Gödöllő, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar – Cigány Néprajzi és Történeti Egyesület, 2009, 79–95.

10 A beások eredetének és elnevezésének kérdése meglehetősen összetett kérdés, és megnyugtató válaszokat továbbra sem tud adni a romológia tudománya bizonyos kérdésekre. Kiváló tudománytörténeti összefoglalást és nyelvészeti áttekintést is ad LANDAUER: Adalékok.

11 Részletes kifejtését ld. pl. ORSÓS ANNA: A romológia bölcsőjénél. A magyarországi beás nyelv oktatási és nyelvtervezési kérdései, *Hungarológiai Évkönyv*, 12. évfolyam, 2011/1, 230–239, 230–232.

Magyarcigányok (romungrók)

A magyarcigányok (romungrók), mint azt a főcsoport elnevezése is mutatja, magyar anyanyelvű cigány közösségre utal, mely a legnépesebb létszámú cigány főcsoport hazánkban. A főcsoport foglalkozási szerkezetét az elmúlt évszázadokban olyan tevékenységek határozták meg, amelyek a többségi társadalom számára alacsony presztízsűnek számítottak, ugyanakkor a helyi gazdaság működéséhez nélkülözhetetlenek voltak. A 18–20. századi források egyértelműen jelzik, hogy a romungrók legjellemzőbb megélhetési formái a fémmunkák, a sármunka, valamint a köztisztasági és egyéb, alacsony presztízsű feladatok ellátása voltak. A fémmunkákon belül különösen jelentős volt a vas megmunkálása, amelynek több specializált formája alakult ki. A szegkovácsolás és az iszkápa készítése a paraszti gazdaság mindennapi működéséhez kapcsolódott, hiszen a szekerek, kocsik és mezőgazdasági eszközök folyamatos javítást igényeltek. A romungrók e tevékenységekben betöltött szerepe nem csupán gazdasági, hanem társadalmi értelemben is meghatározó volt. A sármunka – különösen a tapasztás és a vályogvetés – ugyancsak a romungrók hagyományos foglalkozásai közé tartozott. A vályogépítéssel a 19–20. század fordulóján a magyar Alföld és Északkelet-Magyarország meghatározó építési technikája volt, amelyben a cigány munkások tömegesen vettek részt.¹²

A romungrók foglalkozási szerkezetében már viszonylag korán megjelent a zene és a szórakoztatás, amely kezdetben kiegészítő tevékenységként szolgált. A 18. századtól kezdve egyre több forrás utal cigány zenészek jelenlétére vásárokon, kocsmákban és nemesi udvarokban. A 19. század második felére kialakultak a híres cigányzenész-dinasztiák, amelyek a magyar nemzeti romantika időszakában a „magyar zene” reprezentánsaivá váltak.¹³

A cigánymisszió romológiai kereteinek kiértékelése

Bár a 21. század magyarországi valóságában már sok-sok mozgás történik e téren is, azonban a romológia hagyományos értelmében vett földrajzi, nyelvi felosztás alapvetően még felfedezhető Magyarországon.¹⁴ Ebből is következik, hogy az ország egyes területein más és más adottságokkal, történelmi tudattal és a legtöbb esetben anyanyelvvel is rendelkező cigány csoportok, illetve alcsoportok más és más hangsúllyal élnek, illetve határozzák meg identitásukat, életfelfogásukat, illetve – tanulmányunk szempontjából talán a legrelevánsabb szempontként – hitüket is. Ugyanakkor azt is fontosnak tartjuk leszögezni, hogy a 21. századi Magyarország valóságában a cigánymisszió romológiai összefüggéseiben a fentebb említett kategóriák nem, vagy csak

12 Részletesen ld. SZUHAY Péter: *A magyarországi cigányság kultúrája. Etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*, Budapest, Panoráma Kiadó, 1999, 55 kk.

13 Kiváló összefoglalás született a témában. Ennek kapcsán ld. HAJNÁCZKY Tamás (szerk.): *A cigányzene és a zenész cigány alakváltozásai. Történelmi, társadalmi és kulturális metszetek a 19–20. századból*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2023.

14 Ld. pl. KEMÉNY István – JANKY Béla – LENGYEL Gabriella: *A magyarországi cigányság 1971–2003*, Budapest, Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségi Kutatóintézete, 2004, 37kk.

nagyon ritkán érzékelhetők egyértelműen: egy-egy cigány közösség adott településen belül is rendkívül sokszínű lehet. Különösen is tetten érhető ez a cigányság fogalmi meghatározásában. A magyar történelmet a rendelkezésre álló levéltári adatok alapján folyamatosan végigkísérte a cigányság kettős meghatározása. Egyrészt jelen volt és van egy tisztán etnikai alapon történő meghatározás, amely ma is talán a legalapvetőbbnek számít. Ugyanakkor a helyzetet bonyolítja, hogy „cigánynak” lenni társadalmi státuszt, állapotot is jelentett, amibe akár belépni, illetve azt elhagyni is lehetett.¹⁵ Ebben nagy szerepet játszott a 19. században erőteljesen megfigyelhető társadalmi változás is. Egyrészt egyre markánsabban tetten érhető a letelepedett, egy-egy faluhoz, városhoz vagy régióhoz köthető cigány közösségek megléte, akik hosszú időn keresztül vannak jelen a falvak és városok életében, s egyre inkább részeseivé is válnak a közösség életének. Ugyanis a polgárosodás következtében elinduló folyamatok következtében a cigány muzikus már nem csupán a nagyvárosi elit köreiben muzsikál, hanem zenél a falusi bálókban, kávéházakban is, és a felmerülő társadalmi igények miatt egyre többen vesznek részt a mezőgazdasági vagy éppen polgári foglalkozásokban is.¹⁶

A magyar történelem során a cigányság megítélésével kapcsolatban e kettősség párhuzamosan volt jelen, és van jelen mind a mai napig is. Ez a dichotómia a minden napi élet során, illetve az evangélium hirdetése közben is megtapasztható. Következésképpen a felelős missziói megközelítésben nem vonhatunk le a romológiai kutatások alapján egyszerű következtetéseket, ugyanis általában egy család vagy közösség története rendkívül összetett, így a gyülekezeti szolgálatban ennek az összetettségnek a felismerése, illetve megismerése rendkívül fontos. A cigányság szociológiai szempontból rendkívül sokszínű népcsoport, egyes helyi közösségek szintjén különböző kulturális megnyilvánulásokkal és hagyományokkal a háttérben. S ami talán a legtöbb félreértésre adhat okot szociológiai szempontból – és gyorsan tegyük hozzá egyházzsociológiai és missziológiai szempontból is –, hogy a cigányság kultúrája és a szegénység kultúrája csak felületesen, vagy egyáltalán nincs egymástól elkülönítve. Gondolhatunk itt arra, hogy a szegénységből fakadó meg-

15 Rendkívül tanulságos ebből a szempontból megnézni a csenyétei cigányokkal kapcsolatos kutatások történetét. A levéltári források állítása szerint a 19. században még nem éltek cigányok a faluban, azonban a 20. század végén ugyanazokat a családneveket már csak cigányok használták. Ráadásul az 1833-tól rendelkezésre álló egyházi anyakönyvezésben a „társadalmi állás” rovatba írták be, hogy ezek az emberek cigányok. Ennek kapcsán ld. LADÁNYI János – SZELENYI Iván: *A kirekesztettség változó formái*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2004, 44–45.

16 A 20. század utolsó harmadában készült nagy romológiai kutatások egyik módszere volt az egyházi anyakönyvek vizsgálata. Nagyon érdekes ebből a szempontból látni, hogy a 19. században egyre több egyházi esküvő került bejegyzésre a cigányok részéről, sőt, egyre inkább már csak a családnevek alapján feltételezhető, hogy az adott emberek cigányok voltak, hiszen a hagyományos, cigányokra jellemző foglalkozások helyébe is egyre inkább léptek mezőgazdasági jellegű munkák. Különösen érdemes szem előtt tartani azt is, hogy az első nagy, 1893-ban történt cigányösszeírás szerint a hazai cigányság mintegy 3 százaléka élt vándorló életformában, a fényképes beszámolóban viszont aránytalanul felülreprezentált módon mutatták be őket. Mindezen mintázatokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül akkor, amikor ma cigánymisszióról gondolkodunk. A kutatások részletes kifejtését ld. HAVAS Gábor: *A cigány közösségek történeti típusairól*, in VAJDA Imre (szerk.): *Periférián. Roma szociológiai tanulmányok*, I. kötet, Budapest, Ariadne Alapítvány, 1997, 80–108.

küzdési stratégiákat etnikai éllel azonosítjuk, és közben elfelejtünk a probléma mélyére nézni. Vagyis egy marginalizáltságból fakadó társadalmi interakciót, kriminalisztikai statisztikát etnikai alapon próbálunk megmagyarázni, holott a kérdés elsősorban nem romológiai jellegű, hanem szociális probléma.¹⁷

Ami viszont még talán ennél is fontosabb, a Magyarországi Református Egyház és a cigánymisszió egymástól elválaszthatatlan egységet alkotnak nemcsak missziológiai, hanem romológiai értelemben is. Mint arra fentebb is rámutattunk, a Magyarországi Református Egyház és annak cigánymissziója tulajdonképpen egyidősnek tekinthetők, és mindez megerősíti azt a missziói köteletségvállalást is, amelyre hívtak minket Krisztus az evangélium hirdetésében. Mindezek ismeretében fordítsuk most figyelmünket a kérdéskör teológiai kifejtésére.

A cigánymisszió teológiai kontúrvonalai

Missio Dei

A cigánymisszióval kapcsolatos romológiai, és ezáltal a társadalmi kontextust – vázlatosan ugyan – de feltártuk, azonban teológiai szempontból rendkívül fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a kontextus feltárása és helyes felismerése megfelelő missziológiai és teológiai következtetések felé is szükséges, hogy vezessen minket. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy a missziót, mint *missio Dei*¹⁸ lássuk és értelmezzük a cigánymisszió kontextusában is. Ebben az összefüggésben különösen is szükséges hangsúlyozni, hogy mindez erőteljesen megkülönböztetendő a korábbi, *missio ecclesiae* attitűdjétől. Tulajdonképpen a misszió iránya és alapvető értelmezési paradigmája fordult meg, már nem a misszió van az Egyházért, hanem az Egyház a misszióért. Mindez tanulmányunk témájában is kiemelkedően fontos, hiszen a misszió alapvető irányultsága is megváltozott, hiszen ezen teológiai és missziológiai alapvetés centrumában áll a tény, hogy a misszió elindítója és fenntartója nem az egyház, hanem maga a Szentháromság Isten.¹⁹ Hasonlóképpen a misszió végcélja sem az egyháztagságba való bekapcsolódás elsősor-

17 E ponton mindenképpen szót kell ejtenünk a hazai romológia kutatásában is használatos *underclass* elmületről, mely arra igyekszik rámutatni, hogy a szegénység kultúrája, illetve a társadalom periferiáján való lét etnikai hovatarozástól függetlenül determinálhatja ezen rétegek és utódaik életét. A hazai romológiai szakirodalomban alapvető műnek számít a témában: LADÁNYI – SZELÉNYI: i. m.; valamint ld. még különösen is SZUHAY: i. m., 53kk.; illetve LEWIS, Oscar: *Sánchez gyermekei*, ford. BARTOS Tibor, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1968, 20–21.

18 A Missio Dei fogalma kapcsán megjegyzendő, hogy az nem egy teológiai vákuumban született, hanem a 20. századi neo-ortodoxia teológiai attitűdjének missziológiai leképeződése, mely dokumentált formában 1952-ben a Willingeni IMC (International Missionary Council) konferencián került megfogalmazásra. Részletesebben ld. GOODALL, Norman (ed.): *Missions under the Cross*, London, Edinburgh House Press, 1953, 190.

19 A missio Dei teológiai és történeti kontextusában való kiértékeléséhez ld. FLETT, John: *The Witness of God: The Trinity, Missio Dei, Karl Barth, and the Nature of Christian Community*, Grand Rapids, Eerdmans, 2010, 131.

ban, hanem az Istennel való legszorosabb kapcsolatba való meghívás.²⁰ Tulajdonképpen tehát a *missio Dei* értelmezési keretein belül az Egyház missziója az Isten missziójába való bekapcsolódást jelenti, méghozzá egy nagyon határozottan a Szentháromságban gyökerező misszió ez. Az Atya gondviselésében kézben tart mindent, és irgalmassága nyilvánul meg minden cselekedetében. A Fiú megtestesülésében teljességgel megismertette az Isten kegyelmét, leginkább pedig abban, hogy Krisztus a keresztségében mutatta meg számunkra Isten láthatatlan hatalmát.²¹ Az egyházban pedig ez a misszió folytatódik a Szentlélek aktív munkáján keresztül, mivel az egyház mint a Krisztus teste a mennyei királyság előjele. Az egyház tehát sokkal inkább a misszió helyszíne, mintsem annak beteljesítője.²² Az egyház missziója a Szentháromság Isten szeretetét és kegyelmét sugározza vissza, nemcsak mint szociális kategória, hanem mint hiteles bizonyágtévő, aki szolgálja a rábízottakat, részt vesz az ember és ember közötti közösség helyreállításában, a békéltetés szolgálatában, és bár töredezettségével tisztában van, mégis a megszabadítottak hálaanéket zengi, és teszi mindezt folyamatosan a keresztt árnyékában, visszatükrözve a Szentháromságban meglévő *koinoniát*.²³

Témánk szempontjából azonban különösen fontos, hogy a misszió teológiai alapvetéseit ne csupán a *missio Dei* és a *missio ecclesiae* dichotómiájában vizsgáljuk, hanem a *processio Dei* trinitárius feszültségében is. Hiszen a Szentháromság Isten személyei között meglévő immanens kapcsolatból, illetve ennek a trinitárius harmóniának a világ felé kiáradó, ökonomikus szeretetéből fakad a misszió maga.²⁴ Így érthetjük meg leginkább az egyháznak Isten missziójában való részvételi szerepét, annak legitimitását és lényegét, hiszen ez az a kapcsolat, amelyet az egyház a Szentlélek ajándékaként továbbadhat másoknak.²⁵

20 Természetesen mindez nem jelenti az egyház szerepének és feladatának negligálását, azonban érdemes a willingeni, vonatkozó dokumentumok szóhasználatát megfigyelni ebből a szempontból. Álljon itt példaként az alábbi idézet: „az egyház a teljes lakott világra küldetett. Nincs olyan hely, amely túl közeli, vagy túl távoli lenne...” Ld. Uo.; Fontosnak tartjuk kiemelni a *küldetett* szó használatát, mely magában foglalja a teológiai deklarációját annak, hogy az egyház nem önjelétől végzi a missziót, hanem bekapcsolódik, és részesedhet Isten missziójában.

21 BARTH, Karl: *Church Dogmatics*, IV/2, *The Doctrine of Reconciliation*, transl. BROMILEY, Geoffrey W., London – New York, T&T Clark, 2004, 19–154.

22 Ld. ennek kapcsán NEWBIGIN, Leslie: *Evangélium a pluralista társadalomban*, ford. BOROS Attila, Budapest, Harmat Kiadó, 2006, 143–144.

23 MOLTSMANN, Jürgen: *The Church in the Power of the Spirit: A Contribution to Messianic Ecclesiology*, transl. KOHL, Margaret, London, S. C. M. Press, 1977, 64–65.

24 Ahogyan Kálvin fogalmaz: „Lássuk immár, hogyan jutnak el hozzánk azok a javak, amelyeket az Atya az egyszülött Fiúra ruházott, de nem magáncélra, hanem azért, hogy a szegényeket és a szűkölködőket gazdagítsa.” KÁLVIN János: *Institutio. A keresztyén vallás rendszere*, I–II. kötet, ford. BUZOGÁNY Dezső, Budapest, Kálvin Kiadó, 2014, 3.4.1.

25 Ld. még: CHUNG-HYUN, Baik: A Critical Analysis of the Concept of Missio Dei. Suggestions for a Trinitarian Understanding, *Neue Zeitschrift für Systematische Theologie und Religionsphilosophie*, 63. évfolyam, 2021/3, 329–340.; valamint ld. még FLETT: i. m., 11–17.

A Mission from the margins értelmezési lehetőségei a cigánymisszió vonatkozásában

Az Isten missziójába való bekapcsolódás, illetve annak teológiai és formai keretei azonban szintén óvatosságra kell, hogy intsenek minket. Hiszen meglehetősen könnyedén tud a leginkább szívből jövő misszió végzése is paternalizmusba, kulturális konformizmusba hajlani. Legekleatásabb példáit természetesen a sok évszázados külmisziói gyakorlatok mutatják, azonban a sokféle szociális és társadalmi kérdésekkel megterhelt cigánymisszió kapcsán sem lehet mindezt figyelmen kívül hagyni. A bármilyen szempontból is a társadalom perifériájára került emberek sok évszázadon át a misszió tárgyának számítottak, és a közöttük végzett misszió sajnálatos módon magában foglalt egyfajta lehajló hozzáállást.²⁶ Ez a missziói attitűd viszont annak a veszélyét hordozhatja magában, hogy a misszió végzése közben figyelmen kívül hagyjuk az adott társadalmi kontextus szociológiai, történelmi és kulturális összefüggéseinek komplexitását.²⁷

Az elmúlt időszak nagy missziológiai felismerése éppen ennek ellentéte volt, rámutatva arra a tényre, hogy a periférián élők maguk is misszionáriusok, maguk is tanúságtevők, missziói szempontból tehát sokkal inkább alanyai, mintsem tárgyai a missziónak.²⁸ A cigánymisszió kontextusában különösen is hangsúlyozandó, hogy az egyház szolgálata nem annak erkölcsi teljesítményéből, még csak nem is a saját misszió iránti vágyunkban gyökerezik, hanem abban, hogy részesedik Krisztus szolgálatában, aki maga is szolgai formát vett fel,²⁹ így az egyház szerepe a misszióban tulajdonképpen az engedelmes részvétel Krisztus munkájában.³⁰

Mint arra a tanulmány első felében rámutattunk, a cigánymisszió a legtöbb esetben a társadalom perifériáján végzi szolgálatát, ám a perifériáról induló misszió teológiai elmélete arra is szükséges, hogy emlékeztesse az egyházat, hogy a keresztyénséget Isten a marginalizált csoportok által megújulásra is hívja, olyan nézőpontok meglátása által, amelyeket a periférián élők látnak, és Isten az ő missziójában használni kívánja az ő ajándékaikat is.³¹ Következésképpen a cigánymisszió által elért és megszólított emberek bizonyáságtevők is, méghozzá a föld sójának³² legbiblikusabb értelmében.³³

26 BOSCH, David J.: *Paradigmaváltások a misszió teológiájában*, ford. BOROS Attila, Budapest, Harmat – PMTI, 2005, 207–210.

27 Ezért is tartottuk nagyon fontosnak, hogy a cigánymissziót a modern romológia és a missio Dei kontextusában értelmezzük.

28 Részletesebben ld. még MANCHALA, Deenabandhu: Mission from the Margins Toward a Just World, *International Review of Mission*, Vol. 101, 2012/1, 212–231.

29 Fil 2,7.

30 Ld. ennek kapcsán BARTH, Karl: *Church Dogmatics*, IV/1, transl. BROMILEY, Geoffrey W., London – New York, T&T Clark, 2004, 164–165.

31 Ld. COMMISSION ON WORLD MISSION AND EVANGELISM (CWME): *Together towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes*, 2013, 15–16. URL: https://www.oikoumene.org/sites/default/files/Document/Together_towards_Life.pdf Utolsó letöltés: 2026. 03. 23.

32 Mt 5,13.

33 Könyvtárnyi irodalom született a témában, azonban a só és a föld, termőföld kérdésében fontos megjegyezni, hogy egyes értelmezések szerint Jézus itt arra a mezőgazdasági eljárásra gondol a só

A cigánymisszió szolgálatában ezért különösen is fontos, hogy ne csak segítségre szoruló emberek csoportját lássuk magunk előtt, hanem tudjunk valódi közösségben lenni, tanulni egymástól, és felismerni a kölcsönös, Krisztushoz tartozás örömét, mely reciprocitást és testvéri interdependenciát is jelent ekkleziológiai szempontból. Az egyház missziói felelőssége, hogy a gyülekezeteiben felmutasson annak az eszkatologikus valóságnak az előízére, amely túlmutat az emberi szociológiai kereteken, habár annak valóságában él és létezik.³⁴ E missziói felelősségből fakadóan fontos kihangsúlyozni azt is, hogy a cigánymisszióban ne csak segítőként definiáljuk magunkat, hanem halljuk meg a periférián élők bizonyoságtételét, és éljük meg velük együtt testvéri közösségünket.³⁵

E ponton azt is szükséges hangsúlyozni, elkerülendő a már említett paternalizmus veszélyét, hogy minden egyes csoport, legyen az akár a társadalmi struktúra közepén vagy éppen a periférián, sérült. S ez a sérültség kell, hogy a legerőteljesebben odavonzon minket a Középhez, Jézus Krisztushoz. Az egymásra utaltság tehát a Krisztusra utaltságunkból fakad, ezt a típusú egymásra utaltságot felfedezni azonban csak a Krisztusban nyert új identitás által lehetséges, amely missziói alapvetésként is tekinthető.³⁶

A fentebb vázolt teológiai és missziológiai alapvetések arra is figyelmeztetnek minket, hogy még legnemesebb szándékaink mellett sem szabad a missziói instrumentalizáció csapdájába esni. Ugyanis egy az esetek döntő többségében nehéz helyzetben lévő társadalmi csoport életében a tüneti kezelések ideiglenes megoldásokat nyújtanak csupán.³⁷ Ezzel szemben a keresztyén ekkleziológia nem hagyhatja figyelmen kívül azt, hogy Isten sorsokat, közösségeket, társadalmakat helyreállító erejére szükséges alapoznunk egyházunkat. Kiváló példa erre a sánta meggyógyításának története.³⁸ Ez a történet mintegy paradigmaként is értelmezhető a periférián élők közötti misszióra tekintve. A tanítványok és a sánta interakciója ugyanis rámutat arra, hogy a misszió nem egy lehajló hozzáállást jelent csupán, amelyet az egyház megtesz a szükségét szenvedők felé, hanem annak a missziói attitűdnek a megnyilvánulását is, amely holisztikus módon tekint az emberre, és a beteg embernek társadalomba való visszaintegrálódását is segíti. A periférián élők közötti misszió kontextusában ezek a missziológiai keretek segíthetik az egyházat abban, hogy a cigánymissziót kulturális asszimilációként, avagy konformi-

kapcsán, amely a termőföld termőképességét adja, avagy javítja. Ilyen értelemben tehát a cigánymisszió, csakúgy, mint a társadalmi missziók is, a teljes egyházunk valóságára hatással vannak, és kell is, hogy legyenek! Ld. még DEATRICK, E. P.: Salt, Soil, Savior, *The Biblical Archaeologist*, 25. évfolyam, 1962/2, 41–48.

34 MOLTSMANN: i. m., 65, 80kk.

35 Ennek kapcsán ld. még Documentation: Global Platform for Theological Reflection 2010 Unity and Mission Today: Voices and Visions from the Margins Bucharest, Romania, 4-10 October 2010, *International Review of Mission*, 101. évfolyam, 2012/1, 212–231.

36 Ld. még BOSCH, David J.: Evangelism: An Holistic Approach, *Journal of Theology for South Africa* 36, 1979, 43–63.

37 Ld. még ennek kapcsán HOEKENDIJK, J. C.: The Church in Missionary Thinking, *International Review of Missions*, 41. évfolyam, 1952/3, 324–336.

38 ApCsel 3,1–10.

zációként is értelmezze.³⁹ A cigánymisszió itt kapcsolódik elsősorban mind a közegyházhoz, a gyülekezetekhez, mind pedig a társadalom egészéhez, hogy az egyház teljes teológiai és társadalmi felelősségének tudatában nem a gyors megoldásokat kínálja vagy keresi, hanem mindenekelőtt azt az Istent, aki közösséget vállalva a világgal helyreállítani kívánja azt, ami elromlott Isten és ember, ember és ember között is.⁴⁰

Konklúzió

Mint azt tanulmányunkban igyekeztünk felmutatni, a magyarországi cigányság szociológiai és romológiai értelemben is meglehetősen komplex közösségeket alkot, ugyanakkor mint azt fentebb is láttuk, a többségi társadalommal sok évszázados egymásrautaltságban élnek. Ezen ismeretek nélkül az egyház a cigánymisszió kapcsán könnyen a kontextust figyelmen kívül hagyó misszió területére tévedhet. Hasonló kihívásokat és veszélyeket rejthet magában az is, ha a társadalmi és szociális kihívásokra nem megfelelő teológiai mélységgel és ebből fakadó elhívatottsággal válaszolunk. Kiemelendő ugyanakkor, hogy misszió nemcsak parancs, kötelesség és felelősség, hanem annak az örömmnek a megélése is, hogy az egyház részt vehet az Isten missziójában. Az egyház a társadalomban él ugyan, de ugyanakkor hatással is van az őt körülvevő társadalomra.⁴¹ Az egymásrautaltság a cigányság és a többségi társadalom tagjai között történeti és szociológiai alapon is adott, de talán még erőteljesebben egyházi és gyülekezeti alapon. Ennek felismerése és hangsúlyozása elsődlegesen fontos egyházi feladatunk a cigánymisszió esetében. Azért is fontos ezt kiemelni, mivel az ország történetileg református többségű területei és a cigányság által sűrűn lakott területek között jelentős átfedések mutatkoznak. Mondhatnánk ezt helyi adottságnak is, ám ennél többről van szó.

Ezt a missziói és társadalmi felelősséget felismerve fogadta el a Magyarországi Református Egyház Zsinata 2013-ban egyházunk első *Cigánymissziós Stratégiáját*, mely az elmúlt évtizedben alapjaiban határozta meg a magyar református cigánymisszió elméletét és gyakorlatát, mivel nyomában több missziói kezdeményezés is elindult. Kizárólag vázlatos áttekintéssel elegendő, ha csak a református vagy protestáns országos cigánymissziós találkozókra, vagy éppen a tanodákra, bibliakörökre, más egyéb gyülekezeti alkalmakra gondolunk. 2024-ben az MRE Zsinata elfogadta egyházunk megújult, aktualizált cigánymissziós stratégiáját is, melyhez cselekvési terv is készült az ezt követő évben, méghozzá azzal a konkrét célzattal, hogy lépésenként határozza meg a cigánymisszió alapvető célkitűzéseit az előttünk álló öt esztendőre.⁴²

39 Részletesebben ld. DEVASAHAYAM, V.: Salt of the Earth Mission from the Margins, *International Review of Mission*, 101. évfolyam, 2012/2, 349–352.

40 Ld. ennek kapcsán Documentation, 212–231.

41 Ld. még NEWBIGIN: i. m., 142–143.

42 Az MRE Országos Református Cigánymissziója és Testvéri Szolgálata, mely ma már rendkívül jól strukturált módon, a Református Szeretetszolgálat keretein belül működik. Kifejlett infrastruktúrával és népes szolgálattévőkkel a soraiban. A központi iroda segíti a gyülekezetek munkáját, pályázatokat ír ki és bonyolít le, továbbképzéseket szervez lelkesek és gyülekezeti szolgálók számára.

Református teológiai örökségünk és egyházszervezetünk alapján is különösen hangsúlyos azonban, hogy a cigánymisszió viszont elsősorban a helyi közösségek életében valósul meg. A tanulmányban is vázolt történeti, szociológiai, romológiai és teológiai vonatkozások a gyülekezeti kontextusban nyerik el végcéljukat.⁴³ Ez a megismerési folyamat segítheti a gyülekezeteket annak a realizálásban is, hogy az adott cigány közösség és a helyi református gyülekezet tagjai között esetlegesen fennálló kulturális különbségek egyáltalán nem akkorák, mint ahogyan azok esetlegesen távolabbról nézve tűnhetnek.⁴⁴

A helyi lokális, gyülekezeti szolgálatok hatással lehetnek a teljes társadalomra és egyházra nézve is. Következésképpen a cigánymisszió problémái, mint ahogyan pozitívumai sem, nem maradhatnak meg csak és kizárólag a cigánymisszió szervezeti struktúráján belül, vagy éppen a Református Szeretetszolgálat intézményi keretein belül, hanem teljes egyházunkat felelősségvállalásra és kölcsönös, egymásra utalt bizonyosságtételre is hívja.⁴⁵ A cigánymisszió, így egyházunk ezen a területen megnyilvánuló küldetése nem csupán szolidaritás vállalását, szociális és felzárkózó programok megvalósítását jelenti, sokkal inkább azt, hogy a missziói szolgálatunk során igyekszünk a *felebarát* teljes egzisztenciájába való beleérzést is gyakorolni.⁴⁶ Olyan missziói hozzáállást jelent ez, amely nemcsak *misszionálandókat* lát maga előtt egyházi vagy kulturális értelemben, hanem Krisztusban testvéreket, akiknek a bizonyosságtételén keresztül formálja Isten az egyházat, s amely által egy egymást gazdagító testvéri közösség jöhet létre a helyi gyülekezetek életében.

ABSZTRAKT

A Magyarországi Református Egyház cigánymissziós szolgálata – küldetés, gyakorlat és társadalmi felelősség

A tanulmány a Magyarországi Református Egyház cigánymissziós szolgálatának teológiai és romológiai összefüggéseit vizsgálja, rámutatva arra, hogy mindezek egymással komplex viszonyrendszerben állnak. Alaptézise, hogy a hazai cigánymisszió csak kontextualizált keretek között végezhető, ami szükségessé teszi a cigányság történeti, szociológiai és társadalmi helyzetének komplex feltárását. Hasonló következtésekre jut

ra, iskolai és pedagógiai programot tart fenn, konferenciákat, imnapokat szervez, kiadványokat szerkeszt és ad ki.

43 Tudatosan nemcsak a lelkészt írtuk, mert hisszük, a cigánymisszió, csakúgy, mint minden más missziói forma gyülekezeti feladat és felelősség. Ld. még ennek kapcsán BOSCH: *Paradigmaváltások*, 349 kk.

44 Vö. a tanulmány romológiaiával foglalkozó részeivel!

45 Ld. még bővebben AHN, Kyo Seong: *From Mission to Church and Beyond: The Metamorphosis of Post-Edinburgh Christianity in Edinburgh 2010 Mission Then and Now*, Minneapolis, Augsburg Fortress Publishers, 2009, 74–84.

46 A missziológiai szakirodalom újabban az orthodoxyán és orthopraxison túl előtérbe állítja az orthopatia kifejezését is, mely tulajdonképpen a másik ember egzisztenciájába való beleérzésnek a fontosságát hangsúlyozza, melyet a cigánymisszió kapcsán sem hagyhatunk figyelmen kívül. Ld. még bővebben AHN: i. m., 74–84.

a teológiai elemzés is, mely a *missio Dei* és a *mission from the margins* értelmezési keretein belül helyezi el a cigánymissziót, hangsúlyozva, hogy a periférián lévő közösségek nem csupán a misszió tárgyai, hanem annak aktív misszionáriusként annak alanyai is. A teológiai vizsgálódás arra is felhívja a figyelmet, hogy a misszió lényege mindekelőtt a Szentháromság Isten missziójába való bekapcsolódásban rejlik, valamint a Krisztusban való közösség és egymásrautaltság felismerésén alapul. Következésképpen a cigánymisszió nem csupán szociális felelősség, hanem az egyház egészét formáló teológiai, missziói küldetés is.

Kulcsszavak: cigánymisszió, romológia, *missio Dei*, *mission from the margins*, Magyarországi Református Egyház

ABSTRACT

The Mission Work of the Reformed Church in Hungary among the Roma – Mission, Practice and Social Responsibility

The study examines the theological and romological dimensions of Roma mission in the Reformed Church in Hungary, highlighting the complex interrelation between these fields. The central thesis of the article is proper understanding of Roma mission requires a comprehensive exploration of the historical, sociological, and social realities of Roma communities. Similarly, the theological analysis of the study is based on the interpretive frameworks of *missio Dei* and *mission from the margins*, emphasizing that marginalized communities are not merely objects of mission but acting as active missionaries. Theological inquiry of the article emphasizes that the essence of mission lies in participating in the Triune God's mission, and recognizing the fellowship and interdependence in Christ. Consequently, Roma mission is not merely a social responsibility, but a theological and missiological calling that shapes the life of the entire Church.

Keywords: Roma mission, romology, *missio Dei*, *mission from the margins*, Hungarian Reformed Church